

ΦΟΣΤΑΤ.

Στὰ μέσα τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος Μ. Χ. ἡ Αἴγυπτος, Βυζαντινὴ ἀκόμη τότε ἐπαρχία, δὲν εἶχε σχεδὸν πλέον τίποτε διατηρήσει ἀπὸ τὸ περασμένο τῆς μεγαλεῖο. Τὸ κάθε τι· εἶχε μαραθεῖ καὶ ἀφαινισθεῖ στὸν προνομοῦχο αὐτὸν τόπο, ποὺ ἔδινε τὴν ἐντύπωσι, πώς ἀπ' τὴ μεγάλῃ ἀρχαιότητα κι' ἀπ' τὰ βαρειὰ γεράματα εἶχε πνιγεῖ καὶ κουκουλωθεῖ ἀπὸ κάποια χρονία ἀκαμωσιὰ ἥ κανένα ἀγιάτρεφτο γεροντικὸ ἐκφυλισμό.

Κάτι μικρὰ πράγματα μόνο διατηροῦσε ἀκόμη τότε ἡ Ἀλεξάνδρεια ἀπὸ τὶς δόξεις καὶ τὰ πλούτη τοῦ παληοῦ καιροῦ. Ὁ πάντα ἀνακατεμένος πληθυσμός της ἀπὸ ρωμηϊὸν καὶ ἀρμένιδες, ἀράπιδες καὶ κόπτες, χριστιανοὺς καὶ Ιουδαίους, Συριάνους καὶ Ἀβησσινοὺς ἔδινε κοσμοπολιτικὸ χαρακτῆρα στὸ ἐμπορικό της λιμάνι, ποὺ ἦταν ἕνα ἀπ' τὰ πρῶτα τοῦ κόσμου ἔκεινη τὴν ἐποχή. Τὸ παγκόσμιο ἐμπόριο εἶχε κέντρο τὴν Ἀλεξάνδρεια γιὰ ὅλες τὶς δονιλεῖς ποὺ ἔφερον σὲ ἐπαφὴ τὰ συμφέροντα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς μικρινῆς Ασίας. Πλούτη πολλὰ σὲ χέρια ἀνάξια ἔδιναν ἀδύτια τότε μια ψεύτικη ἐντύπωσι εντυχίας στὴν Ἀλεξάνδρεια.

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτήν, ἡ Βαβυλών, ἐκεῖ κοντά ὅπου σήμερα βρίσκεται τὸ Κάϊρο, προσπαθοῦσε νὰ κάμη δῆθεν πῶς νπάρχει. Καμμία δύμως ἀληθινὴ πρόοδος δὲν ἔφεγγε ποιηνεὶν καὶ δὲλλοτε πλούσιος αὐτὸς τόπος μόνο σχεδὸν πολιτικὲς ἐνοχλήσεις ἀπέφερε στὴν Αὔτοκρατορία. Ἐκεῖνη πάλι, σὰν νὰ εἶχε ἀπελπισθεῖ νὰ ἴδῃ πλέον ποτὲ καλὸ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, τὴν ἐκμετάλλευσονταν ὅσο μποροῦσε, καὶ γιὰ τὰ γενικὰ συμφέροντα τὴν ἄφινε στὴν τύχη της νὰ τὰ ἔκεφαλώσῃ μόνη της, γιατὶ ἄλλες σκοτοῦρες καὶ φροντίδες σπουδαῖες ἀπασχολοῦσαν τότε τοὺς στρατοὺς τῆς Αὐτοκρατορίας στὴν Περσία.

Οἱ Αἰγύπτιοι, ἀδιακόπως χωρισμένοι σὲ ἀπειρες φανατικὲς θρησκευτικὲς μερίδες, ποὺ γύρευε ἥ μία νὰ καταστρέψῃ τὴν ἀλλη, ἀδιαφοροῦσαν γιὰ τὸ κάθε τι. Ἀλλὰ καὶ οἱ κυρίωροι τοὺς δὲν σκέπτουνταν τὸ ποὺ μποροῦσε νὰ φέρῃ τὸν τόπο μιὰ τέτοια κατάστασι, οὕτε τοὺς περοῦσε ἀπ' τὸ νοῦ πῶς, ἀργὰ ἥ γρήγορα, θὰ τοὺς περιέμενε καμμία μαύρη συμφορά:

Μόλις οἱ Βυζαντινοὶ κατάφεραν νὰ ξαναπάθουν τὴν Αἴγυπτο ἀπ' τοὺς Πέρσες ποὺ τὴν εἶχαν κρατήσει γιὰ δέκα χρόνια καὶ ἀμέσως ξανάρχισαν ὅχι μόνο τὴν ἄγρια ἐκμετάλλευσι τοῦ γεωργικοῦ τῆς πλούτου, ἀλλὰ καὶ τὴν παληὰ μέθοδο τοῦ προστιλιτισμοῦ στὴν δρομοδοξία.

Χρόνια προσπαθοῦσε τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Πόλης νὰ καταφέρῃ τοὺς Κόπτες Ἱακωβίτες νὰ ἀσπασθοῦν τὴν δρομοδοξία. Ἐκεῖνοι δύμως μὲ φανατισμὸ πάντα ἔμεναν πιστοὶ στὸ δόγμα τους, καὶ τὸ παῖδε μῆσος τῶν Αἰγυπτίων γιὰ τοὺς Βυζαντινοὺς ξαναφάνηκε στὴ μέση χειρότερα παρὰ ποτὲ ἀμα δ Ἡράκλειος ἔστειλε Πατριαρχὴ στὴν Ἀλεξάνδρεια τὸν Κῦρο.

Αὐτὸς ἔφθασε ἐκεῖ στὰ 630 ὅχι μόνο μὲ ἀπεριόριστη ἐκκλησιαστικὴ δικαιοδοσία, ἀλλὰ καὶ μὲ σημαντικὴ πολιτικὴ ἔξουσία γιὰ νὰ καταφέρῃ δῆθεν καλλίτερα τοὺς Κόπτες ν' ἀλλάξουν φρονήματα.

Τότες ἀρχισαν ἀληθινοὶ διωγμοὶ τῶν Κοπτῶν ποὺ δὲν ἥθελαν ν' ἀποφασίσουν τὰ γίνοντα δρομοδοξοῦ. Πολλοὶ φύγαν γιὰ τὴν ἔρημο καὶ δ Ἄπαρτικης τοὺς Βενιαμὴν κτίσθηκε σ' ἔνα μοναστῆρι στὴν ἀνω Αἴγυπτο, προσκαλόντας τὸ ποίμνιο του σὲ ἀντίστασι.

Δέκα χρόνια βάσταξε αὗτὴ ἥ κατάστασις καὶ τὸ μῖσος πιὰ τῶν Κοπτῶν γιὰ τοὺς Βυζαντινοὺς ἔφθασε σ' αὐτὸ τὸ διάστημα στὸ ἀρχογύρητο. Τοὺς θεωροῦσαν τοὺς Βυζαντινοὺς ἀληθινὰ ἔχθρούς τους ἀπ' τοὺς πιὸ ἀστονδους καὶ ἐπειδὴ οἱ Κόπτες αἰσθάνονταν τὴν ἀδυναμία τους καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ κάνουν ἀντίστασι

σοβαρή μόνο ἀπ' ἔξω πιὰ κι' ἀπὸ ξένους πρόσμεναν βοήθεια καὶ τὴν πρόσμεναν μ' ὅλη τους τὴν καρδιά, σᾶν ὄνειρο, σᾶν ἀπίστευτο πόθο.

Κάπου κάπου, μὲν δὲ ταῦτα ἥρχουνταν κατὶ φῆμες πώς στὰ βάθη τῆς Ἀραβίας νέος προφήτης εἶχε φανερωθεῖ ποὺ δίδασκε κάποια καινούργια θρησκεία, πῶς οἱ νεοφάτιστοι σκοτώνουνταν σὲ πολέμους γιὰ τὴν πίστι τους μὲ φανατισμὸν καὶ αὐτοθυσία, καὶ πῶς τοὺς ἔσπρωχνε στὸ θάνατο ἀκοίμητη φλόγα γιὰ τὸ θρησκευτικὸ μαρτυρίο καὶ τὴν ἀμοιβὴ ποὺ τοὺς πρόσμενε στὸν οὐρανό τους. Μέσα σύμως στὸ γενικὸ ἑεχιφράτισμα τῆς Αἰγύπτου, δὲ τὰ ἄκουνταν οἱ Βυζαντινοὶ μὲ ἀδιαφορία καὶ ἡταν βέβαιοι πῶς καὶ αὐτὸ τὸ κίνημα, τὸ θρησκευτικό, ποὺ ἡταν ἄλλωστε μακρυνό ἀκόμα, θὰ ἐτελείωνε ὅπως καὶ τ' ἄλλα, ποὺ ταράξαν μονάχα τὸν τόπο, χωρὶς κανένα βαθύτερο ἄμεσο κακὸ ἀποτέλεσμα.

Ἐεχνοῦσαν ὅτι είχαν δὲλα πιθαλύσει, στὴν διοίκησι, στὴν ἀσφάλεια, στὴ δικαιοσύνη καὶ στὴ στρατιωτικὴ δύναμι τῆς μακρυνῆς αὐτῆς Βυζαντινῆς ἐπαρχίας, ποὺ χρόνους τῷρα εἶχε παραδοθεῖ στὸ θρησκευτικὸ φανατισμό, σὲ τέτοιο βαθμό, ὅπει νὰ σπαταλᾶ ὅτι καλό, ὅτι ζωηρὸ καὶ ὅτι ἄξιο εἶχε δὲ πληθυσμός της μέσα του, σὲ ἄχρηστους θεολογικοὺς κανγάδες καὶ σὲ ἄγρια καὶ καταστρεπτικὰ προσωπικὰ συμφεροντολογικὰ πάθη.

Σάν ὁριμος καπός ποὺ κρέμεται στὸ δένδρο περίμενε ἡ Αἴγυπτος τὴ διάθεσι τοῦ πρώτου ποὺ θὰ τῆς ἔφερονε ἡ μοῖρα κοντά της, γιὰ νὰ τοῦ παραδοθῇ, χωρὶς ἀντίστασι, ἄλλα καὶ χωρὶς παράπονο, γιατὶ χειρότερα ἀλλήθεια ἀπὸ τὴν καταντιά της δὲν μποροῦσε νὰ τῆς φέρῃ καμμία ἀλλαγὴ στὴ ζωή της.

Ἄγρια βοὴ ἀκούσθηκε τότε ἀπ' τὴ Συρία καὶ τοὺς τόπους τοῦ Χριστοῦ. Ἡ καινούργια θρησκεία ποὺ μὲ τὸ σπαθί τους οἱ φανατικοὶ πολεμισταὶ τοῦ Χαλίφη γύρευαν νὰ διδάξουν στὸν κόσμο καθὼς δὲ Ἰδιος ὁ προφήτης τους τοὺς τὸ εἶχε διατάξει, δὲλο καὶ πλησίαζε τὴν Αἴγυπτο.

Ἐπίστεψε στὴν καινούργια πίστι τὸ Ἱράκ, προσκύνησε ἡ Μεσοποταμία καὶ στὰ 635 παραδόθηκε καὶ ἡ Συρία μὲ τὴ Δαμασκό, τὸ Χαλέπι, τὸ Χόμες καὶ τὴν Βηρυττό, καθὼς καὶ ἡ Παλαιστίνη μὲ τὰ Ἱεροσόλυμα.

Ο Ἰδιος δὲ Χαλίφης Ὁμαδὸς Ἐλ-Κάταμπ δὲ δεύτερος, ἀπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ προφήτη Μωχάμετ, ἔκεινησε καὶ ἤλθε στὰ Ἱεροσόλυμα νὰ παραλάβῃ τὴν πόλι ἀπ' τὸ δοξασμένον νικητή, τὸ στρατηγὸ του Ἀμρο-Ἐμπν-Ἐλ-Ἀς. Ἐκεῖ γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ του καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς πίστης του ἔβαιλε θεμέλιο γιὰ τὸ μεγάλο τζαμὶ τοῦ Ἰσλάμ, ποὺ ἀκόμα καὶ σήμερα εἶνε γνωστὸ μὲ τὸ δινομά του, τὸ περίφημο Κούμπετ-Ἐλ Σάκρα, τὸ τζαμὶ τοῦ Ὁμαδοῦ.

Πέντε χρόνια ἔπειτα, στὰ 640, ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὴν κατάληψι τῆς Καισάρειας δὲ Ἰδιος Ἀμρο-Ἐμπν-Ἐλ-Ἀς μὲ τέσσαρες χιλιάδες στρατὸς ἔκεινησε γιὰ τὴν κατάκτησι τῆς χώρας τοῦ Νείλου, ἀν καὶ καθὼς φαίνεται αὐτὴ ἡ ἐκστρατεία δὲν ἡταν στὰ σχέδια τοῦ Χαλίφη τότε.

Σάν ἀδριστη ἀκόμη φοβερὰ ἀκούστηκε στὴν Αἴγυπτο τὸ ποδοβολητὸ τοῦ στρατοῦ τῆς καινούργιας πίστεως ποὺ περνοῦσε ἀπειλητικὸς τὴ Σιναϊτικὴ ἔρημο καὶ ἥρχουνταν γιὰ τὴν κατάκτησι τῆς ἀποκαμψιμένης χώρας, ποὺ μὲ ἀδιαφορία περίμενε τὸ γραφτό της. Καὶ ἡταν δὲ στρατὸς αὐτὸς φοβερός, γιατὶ τὸν κεντοῦσε ἡ μέθη τῆς ἐπιτυχίας καὶ δὲ θρησκευτικὸς φανατισμός, αἰσθητὰ δυνατὰ καὶ ἀνίκητο, γιατὶ ἡταν καινούργιο καὶ ἀβασάνιστο ἀκόμη ἀπ' τὴ μελέτη καὶ τὴν ἀμφιβολία.

Τὸ θέαμα ἡταν λαμπρό. Οἱ κατακτηταὶ πλησίαζαν καὶ πρῶτοι φανῆκαν σκόρπιοι ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἐμπρὸς στὸ φοβερὸ στρατὸ οἱ μαῦροι πρόσκοποι τοῦ Χαλίφη καβάλα στὰ εὐγενικὰ ἀραβικὰ ἄτια τους, μὲ τὰ μεγάλα δόρατα στὸ χέρι, τὸ κνητὸ γιαταγάνι στὴ μέση, σκεπασμένοι σίδερο. Τὰ μάτια τους ἀνήσυχα μ' ἀδημονία γύρευαν ψάχνοντας ν' ἀποσπάσουν τὸ μυστικὸ τῆς ἐρήμου, ποὺ σιωπηλὴ καὶ μυστηριώδης ἀνοιγόταν ἐμπρός τους πέρα ώς πέρα.

Ὕστερα ἀπ' αὐτοὺς ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ ἥρχουνταν οἱ θωρακισμένοι

στρατιώτες μὲ τὶς σιδερένιες περικεφαλαίες καὶ τὰ λιγερὰ τόξα. Σύννεφο σηκώνων γύρῳ τους τὴν ἄμμο τῆς ἔρημου μὲ τὸ βαρύ τους βῆμα, ἀμύλητοι καὶ καρτεροίκοι γιὰ τὶς στρογήσεις καὶ τοὺς κόπους τῆς μακρυνῆς πορείας στὴν ἀφιλόξενη ἔρημο. Σιὰ στήθια τους φάλιαζε θέλησι ἀτσαλένια γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἀποστολῆς ποὺ πίστευαν πῶς είχαν ἀπ’ τὸ Θεό τους.

Όπισθ ἀκόμη σταυροπόδηρες στὶς καμπιουρωτές ράχες ἀμετρήτων καμπηλῶν ἀκολουθοῦσαν οἵ ντερβίσηδες καὶ οἱ οὐλεμάδες τῆς πίστεως. Ἀλλοι χτυποῦσαν ρυθμικὰ τὰ ἱερὰ νταούλια τους, ἄλλοι ψέλναν σὲ ἀργὸ λυπητερὸ τόνο τὶς καυτερωμένες σουράτες τοῦ Κοοανιοῦ, ὅλοι προσεύχουνταν μὲ πίστο σ’ ἓνα ἀδριστο βογγιτὸ μέσα, καμωμένο ἀπὸ προστάγματα καὶ φωνὲς καὶ ψαλμοὺς καὶ ἐπικλήσεις γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐπιδρομῆς καὶ τὴν προστασία τοῦ Ἀλλάχ.

Ἀνάμεσά τους, τριγυρισμένος ἀπ’ τοὺς Ἀμιράδες του σιδεροαρματωμένους καβάλλα στὰ πολεμικά τους ἀλογα, προχωροῦσε ὁ σοφός, ὁ τρόνιμος, ὁ νικητὴς στρατηγὸς Ἀμρο-Ἐμπν-Ἐλ-Ἀζ, μὲ τὸ χρυσοστολισμένο θώρακα καὶ τὴν ὑψηλὴν περικεφαλαία, βυθισμένος στὶς συλλογές του. Σιωπηλοὶ οἱ ἀμιράδες γύρῳ του, τοῦ σχηματίζαν μὰ συνοδεία πολύτιμη ποὺ στραφτοκοποῦσε κάτω ἀπὸ τὶς ἀχτίδες τοῦ ἥλιου τῆς ἔρημου ποὺ παίζονταν στὰ σιδερόφρακτα κορμιά τους ἀπάνω.

Ποιὸ πίσω πάλι ἀκολουθοῦσε ὁ ἀιακτὸς συρρετός τῶν πιστῶν ὀπλισμένων ὁ καθένας ὅπως ὅπως, αὐτοὶ οἱ ἀπλοῦκοι πολεμισταὶ ποὺ ἔκεινησαν ἀπ’ τὰ βάθη τῆς Ἀραβίας πίσω ἀπ’ τὸ μπαϊράκι τοῦ Ἀλλάχ, γιὰ τὴ δόξα τοῦ Ἰσλάμ καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀμοιβῆς ποὺ εἴχε ὑποσχεθεῖ ὁ Μωχάμετ στὸν οὐρανὸ γιὰ τοὺς ἀληθινούς πιστούς.

Καὶ ἀκόμη παρὰ πίσω ἀνάκατα τὸ ἔμετρητα καμήλια καὶ τὰ ἀπειρα ζῷα, μὲ ἀγωγιάτες, γυναικες καὶ παιδιά, ποὺ μετέφερονταν τὸ νερὸ καὶ τὴν ταγὴ δλου αὐτοῦ τοῦ κόσμου γιὰ τὴ μακρυνὴ ἐκστρατεία, ἀμορφος ὅγκος λαοῦ ποὺ ἔκεινησε γιὰ κατάκτησι καὶ αὐτός, ἀλλὰ καὶ γιὰ πλιάτικο, προχωροῦντας ἀνακατωμένος μὲ τὰ χήλια δύο ὑλικὰ ποὺ δικαίηνας γύρευε νὰ κουβαλᾶ μαζὶ του, γιὰ νὰ τοῦ φανοῦν λιγώτεροι καὶ ἐλαφρότεροι οἱ κόποι καὶ οἱ στρογήσεις.

Καὶ περπατοῦσε καὶ προχωροῦσε ἡ πρωτοπορεία αὐτὴ τοῦ Ἰσλάμ μέσα στὴ πυρωμένη ἄμμο τῆς στεγνῆς ἔρημου καὶ ἀπὸ δύλων τὰ στόματα καὶ τὶς ψυχές, πέντε φορὲς τὴν ἡμέρα, ὅπως προστάζει ὁ Μωχάμετ, θερμὴ προσευχὴ ἀνέβαινε στὸν οὐρανὸ γιὰ τὸν θρίαμβο καὶ τὴν δόξα τοῦ Ἀλλάχ.



Τὸν Δεκέμβριο τοῦ 639 δὲ Ἀμρ μὲ τοὺς δικούς του ἔφθασε στὸ Ἐλ-Ἀρίς.

Ἄκολούθησε τὸν παραθαλάσσιο δρόμο, πῆρε τὸ Πηλούσιον, τὸ Βελβεζ, πέρασε χωρὶς ἀντίστασι ἀπὸ τὴν Ἡλιούπολι, ἔστειλε ἀναγνώρισι δῆς στὸ Φαγιούμ καὶ στρατοπέδεψε τελειωτικὰ κοντὰ στὰ ἔρειπα τῆς παλῆς Μέμφιδος, δύον τὸν πρόφθασε ἐνίσχυσι ἀπὸ 10000 διαλεκτοὺς ποὺ τοῦ ἔστελνε ὁ Χαλίφης μὲ στρατηγὸ τὸν Ζοβεΐρ.

Τότες φάνηκαν γιὰ νὰ σταματήσουν ἐπὶ τέλους τὸν ἔκθεδ ποὺ ἔως τότε δὲν εἴχε σχεδὸν εὗρει καμιμὰ ἀντίστασι, καὶ οἱ Βυζαντινοὶ μὲ ἀρχιτρύγο τευς τὸ Θεόδωρο.

Ἡ μάχη δὲν ἐδόθηκε ἀμέως, διότι ὅπως λὲν οἱ χρονογράφοι, μπῆκε στὴ μέσητα νὰ συμβιβάσῃ τὰ πράγματα αὐτοῖς Ἐλ-Μουκαούνας. Γι’ αὐτὸ τὸ μυστηριῶδες πρόσωπο ἔχουν ποιὲλα γραφεῖ, δὲν κατιορθώθηκε δὲ ἀκόμα δῆς σήμερα νὰ ἔξηγηθῇ καλὰ ποιὸς ἥταν αὐτὸς καὶ τὶ ρόλο ἀκριβῶς ἔπαιξε σ’ αὐτὴν τὴν ὑποθέσι.

Ἐναὶ εἶνε βέβαιο ὅτι ἔξηγησε ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνους νῦν ἀναβληθῆ γιὰ πέντε ἡμέρες ἡ μάχη, γιὰ νὰ μὴ χαθῆ δῆθεν αἷμα καὶ πέση φονικὸ στὸν τόπο, καὶ ὑποσχώταν σ’ αὐτὸ τὸ διάστημα νὰ καταφέρῃ τοὺς Βυζαντινοὺς νὰ συνθηκολογήσουν. Οἱ Μουσουλμάνοι περίμειαν τὶς προτάσεις τῶν Βυζαντινῶν, οἱ Βυζα-

τινοὶ δὲν πεισθῆκαν νὰ παραδοθοῦν καὶ ὁ Μουκαουκᾶς μὲ τοὺς Κόπτες πέρασε μὲ τοὺς ἔχθροὺς προδίδοντας τοὺς Βυζαντινούς.

Ἡ μάχη δόθηκε τότες ἀμέσως καὶ οἱ Βυζαντινοὶ νικηθήκαν καὶ ὑποχώρησαν γιὰ τὴν Ἀλεξάνδρεια.

Ο Μουκαουκᾶς φαίνεται πῶς εἶνε σχεδὸν ὁ μόνος ὑπαίτιος γιὰ τὴν καταστροφὴ τῶν Βυζαντινῶν στὴν Αἴγυπτο. Ἄλλοι λὲν πῶς αὐτὸς ὁ Μουκαουκᾶς ἦταν ὁ Πατριάρχης τῶν Κοπιῶν, ἄλλοι πῶς ἦταν ὁ Ἰδιος ὁ Κῆρος ὁ Πατριάρχης τῶν ὅρθιοδόξων, ἄλλοι πῶς ἦταν ὁ Βυζαντινὸς ἐπαρχος τοῦ τόπου που ἔφερνε τότε τὸν Βυζαντινὸν τίτλο, μεγανχῆς. Ἐναὶ εἶνε βέβαιο διποσθήποτε ὅτι τὸ πρόσωπο αὐτὸς ἦταν ἰσχυρὸν καὶ σημαντικὸν μὲ δύναμιν καὶ ἐξ ινστά μεγάλη στὸν τόπο καὶ μὲ συγγενεῖς σὲ μεγάλες θέσεις. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ μεγανχῆς, διότι ἀληθινὰ εἶνε αὐτὴ ἡ ἐξήγησις τοῦ ὀνόματός του ἡ πιὸ ταιριαστή, αὐτὸς μὲ τὴν προδοσία του ἀποφάσισε τὴν τύχη τῆς Αἰγύπτου:

Οι Βυζαντινοὶ ἔφυγαν ἀπὸ τὴν πεδιάδα τῆς Μέμφιδος καὶ ὁ Ἀμρ καταπιάστηκε μὲ ἡσυχία τὴν πολιορκία τοῦ κάστρου τῆς Βαβυλῶνος. Ὁκτὼ μῆνες ὑστερα, τὸν Ἀπρίλι τοῦ 641, μὲ ἔφοδο ἔπειτε καὶ τὸ κάστρο αὐτό, ἐνῶ εἰς τὸ μεταξὺ τὸ Φεβρουάριο τοῦ ἴδιου χρόνου εἶχεν ἀποθάνει στὴν πόλη ὁ Ἡράκλειος καὶ τὸν θάνατό του εἶχεν ἀκολουθήσει χάος πολιτικὸν στὴν Αὐτοκρατορία. Ἡ παράδοσι τοῦ κάστρου τῆς Βαβυλῶνος ἐσήμανε καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς σφαγῆς τῶν Βυζαντινῶν. Ὁ Μουκαουκᾶς καὶ οἱ κόπτες ἐνωμένοι μὲ τοὺς Μουσουλμάνους ἐλεύθερα πιὰ ἱκανοποιοῦσαν τὸ ἀκοίμητο μῆσός τους κατὰ τῶν παληῶν των κυριάρχων, καὶ ὅλοι μαζὶ ἔκεινησαν γιὰ τὴν Ἀλεξάνδρεια τὴν πρωτεύουσα καὶ τὴν πιὸ σημαντικὴ πόλι τοῦ τόπου γιὰ νὰ ἔξασφαλίσουν τὴν νίκη τους.

Ο Κῆρος τότες ἔλειπε ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο γιατὶ ἀμέσως μόλις μαθεύτηκε στὴν Ἀλεξάνδρεια ὁ θάνατος τοῦ Ἡράκλειον τὸν φώναξαν στὴν Πόλη γιὰ νὰ συνεννοηθοῦν μαζὶ καὶ ν' ἀποφασίσουν τὸ πρέπει νὰ γίνη γιὰ τὴν ἐπαρχία αὐτήν ποὺ φαίνουνταν χαμένη πιὰ γιὰ τὴν Αὐτοκρατορία. Ἡ ἀπονοία αὐτὴ τοῦ Κύρου ἐστέργησε τοὺς Βυζαντινοὺς τῆς Ἀλεξάνδρειας ἀπὸ τὸν πιὸ πατριώτη ὑπέροχο τους καὶ ἐτοι ἔξηγενται πῶς μὲ τιποτένια σχεδὸν ἀντίστασι παραδόθηκε στοὺς Μουσουλμάνους χωρὶς ὅρους ἡ δεύτερη αὐτὴ πόλι τοῦ τόπου Ἑλληνισμοῦ.

Αμα ὑστερα ἀπὸ μερικοὺς μῆνες γύρισε ὁ Κῆρος ἀπὸ τὴν Πόλη ἦταν πιὰ ἀργά, οἱ Μουσουλμάνοι εἶχαν γίνει οἱ πραγματικοὶ ὄφέντες τῆς Αἰγύπτου, βάζαν φόρους, κτίζαν κάστρα, ἀγγάρευαν τὸν πληθυσμὸν καὶ θεωροῦσαν τὸν τόπο κτῆμα τοῦ Χαλιφάτου.

Ἡ ἀντίστασι ὅμως τῶν Βιζαντινῶν δὲν εἶχε ἀκόμα τελειώσει. Τέσσαρα χρόνια ἀργότερα ξαναῆρθαν μὲ στόλο στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ τὴν ξαναπῆραν καὶ μάλιστα βγάλιαν καὶ στρατὸν καὶ προχώρησαν στὸ ἐσωτερικό. Πάλι ὅμως ὁ ἴδιος ὁ Ἀμρ μὲ τοὺς ἀμιράδες του πρόφθασε, τοὺς πολέμησε καὶ τοὺς ἔλεισε γιὰ δεύτερη φορὰ στὴν Ἀλεξάνδρεια. Ἐγίνε τότες φαίνεται τακτικὴ πολιορκία ποὺ βάσταξε μῆνες πολλοὺς καὶ κόστισε ἀπειρονός στοὺς Μουσουλμάνους, ἀν πιστέψῃ κανεὶς τοὺς χρονογράφους τους. Γι' αὐτὸς καὶ ἀμα ἔπειτε τελειωτικὰ στὰ χεριά τους ἡ Ἀλεξάνδρεια, τὴν ἐτλητασικολόγησαν συστηματικὰ καὶ ἔγινε καταστροφὴ μεγάλη σ' ὅλη τὴν πόλι. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ ποὺ ὡς ἐκείνη τὴν ἐποχὴ περνοῦσαν μὲ μόνη ἔννοια τὰ συμφέροντά τους γνωρίσαν τότες μόνο τὴν τρομάρα καὶ τὶς ἀγριάδες τοῦ πολέμου.

Καὶ ἐτοι μονάχα μὲ τὸ δεύτερο τοῦτο πέσιμο τῆς Ἀλεξάνδρειας ἔγιναν οἱ Μουσουλμάνοι ἀληθινοὶ κύριοι τῆς Αἰγύπτου.

Ἡ πρώτη φυσικὴ σκέψι τοῦ Ἀμρου μετὰ τὴν νίκη ἦταν τὸ ποὺ νὰ ἔγκαταστήσει τὴν πρωτεύουσα τῆς νέας Μουσουλμανικῆς ἐπαρχίας. Τοῦ ζήτημα ὅμως αὐτὸς ἔκτος ἀπὸ τὶς στρατιωτικὲς καὶ διοικητικὲς δυσκολίες παρουσίαζε καὶ ἔνα σπουδαίο πρόβλημα. Ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ σπουδαιότερη τότε πόλις τῆς χώρας, ἔγινε πολλὰ

πλεονεκτήματα ὥστε νὰ τὴν προτιμήσῃ δὲ Ἀμρ γιὰ πρωτεύουσα. Ἡταν δημως ἡ πόλις αὐτὴ ἀκόμη πολὺ γεμάτη ἀπὸ χριστιανικές ἀναμνήσεις καὶ παρουσιαζόταν σὰν πάρα πολὺ ζωηρὸ σύμβολο τοῦ χριστιανισμοῦ ὥστε νὰ εἰνε δυνατὸν νὰ χοητιμένη ὁς ἔδρα Μουσουλμάνου Ἀμρᾶ ποὺ δὲ ἀντιρροσθέπενε τὸν Χαλίφη. Ἐπερεπε λοιπὸν νὰ εὐρεθῇ, ἐξ ἀνάγκης, ἄλλο μέρος γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτοῦ.

Χωρὶς ἀκόμη νὰ πάρῃ τότε ἀμέσως δριστικὴ ἀπόφασι ξεκίνησε πάλι δὲ Ἀμρ γιὰ πορεία μὲ τὸ στρατό του καὶ τὸν ἔφερε δπίσω ὀνάμεσα ἀπὸ τὴν κατακτημένη χώρα ἔως ἐκεῖ κοντά στὰ ἔρεπτα τῆς παλιῆς Μέμφιδος ὅπου σταμάτησε καὶ τοῦ ἔδωσε τὴν ἀδειὰ νὰ ξεκουρασθῇ.

Ἐκεῖ λοιπὸν ποὺ στάθηκε δὲ στρατὸς κοντὰ στὴν παλιὰ Μέμφιδα ἀπέναντι ἀπὸ τὸ κάστρο τῆς Βαβυλῶνος ἔστησε καὶ δὲ Ἀμρ τὴ σκηνὴ του σᾶν σύμβολο τῆς νέας κυριαιρχίας, καὶ ἀποφάσισε καὶ διάταξε ὅτι δὲ τόπος ἀκριβῶς αὐτὸς ὅπου στρατοπέδεψε καὶ ξεκουράστηκε δὲ πρῶτος Μουσουλμανικὸς στρατὸς τῆς κατακτήσεως, ἔφερε τὸν χρησιμεύση καὶ γιὰ τὴν πρωτεύουσα τῆς Μουσουλμανικῆς Αἰγύπτου.

Καὶ ὀνόμασε τὸ μέρος αὐτὸν «Φοστάτ», ὅνομα ποὺ σχημάτισαν οἱ ἄραβες ἀπὸ τὴν βυζαντινὴ λέξι «Φοσσάτον», δηλαδὴ δὲ στρατὸς καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸ στρατόπεδον.

Τὸ σύμβολο κάθε Μουσουλμανικῆς πόλεως ἦν χωριοῦ εἶνε τὸ τζαμί. Ὁ δὲ Ἀμρ λοιπὸν τὸ πρῶτο θεμέλιο ποὺ ἔβαλε γιὰ νὰ καθιερώσῃ τὴ νέα πρωτεύουσα ἦταν τὸ θεμέλιο τοῦ πρώτου τζαμιοῦ τῆς Αἰγύπτου. Σ' αὐτὸν γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο θὰ ἀκουε δὲ Ἀλλάχ τὶς προσευχὲς τῶν πιστῶν του συγκεντρωμένες σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τῆς διδασκαλίας τοῦ προφήτη του.

Ἐχτίσθηκε λοιπὸν τὸ τζαμὶ τὸ ταχύτερο καὶ γύρω του ἀρχιζε νὰ μεγαλώνῃ ἡ πόλις τοῦ Φοστάτ.

* Ήταν καλοκαῖρι τοῦ 642.

Χρόνια καὶ καιροὶ περάσαν ἀπὸ τότε καὶ τὸ χριστιανίτικο τζαμὶ τοῦ Ἀμρ στέκεται ἀκόμη ἐκεῖ ἀγνώριστο, ἐπιδιωρθωμένο καὶ πασαλειμμένο μὲ καινούργες τέχνες, ἀλλ καὶ σχεδὸν ἔρειπο, μελαγχολικὸ στὴ μοναξιά του σᾶν παραπονεμένο ποὺ τὸ ξέρασαν οἱ χρόνοι σ' ἄγνωστες γι' αὐτὸν ἐποχές.

Εἶνε ἔνα μεγάλο τετράγωνο στὴν ἀκρο μᾶς ἀκανόνιστης πλατείας φρεσκοχρωματισμένο μὲ χτυπητὰ χρώματα ποὺ γυρεύουν νὰ κρύψουν τὶς πληγὲς καὶ τὴν φθορὰ τοῦ χρόνου καὶ μόλις ἀφήνονταν νὰ φαίνωνται τὰ λείφανα τῆς ἀρχαίας ἀπλῆς οἰκοδομῆς. Στὴ μέση τῆς αὐλῆς του μία βρύση καινούργια φαίνεται σᾶν ξυπασμένος καὶ ἀγνωστος καινουργικερμένος ξένος χαμένος στὸ παλιὸ σύνολο.

Στὸ βάθμος ἡ δυτικὴ πλευρὰ στολίζεται μὲ ἐπτὰ σειρὲς κολῶνες ὅλες ἀρχαῖα λείφανα τῆς Μέμφιδος.

Οπως γιὰ ὅλα τὰ πολὺ παλιὰ σεβαστὰ πράγματα, ἔτσι καὶ γιὰ τὸ ἀρχικὸ σεμιὸ τζαμὶ τοῦ Ἀμρ ἡ παράδοση κι' δὲ μῆνος ἔχουν πλέξει χίλια δύο παραμύθια.

Ἐκεῖ ὑπάρχουν ἀκόμη σήμερα δύο κολῶνες ἡ μία σχεδὸν κολλημένη μὲ τὴν ἄλλη, ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς δύοτες μόνο οἱ πιστοὶ μὲ ἀγνὴ ψυχὴ φαίνεται πὼς μπορεῖ νὰ περάσουν.

Ἄλλη κολώνα ἔχει μία τρύπα ποὺ ὅλο σταῖε καὶ ὑγραίνεται καὶ λένε ὅτι δποιος μὲ αὐτὴ τὴν ὑγρασία βρέξει ἀρρωστημένο μέρος τοῦ σώματός του γιατρεύεται ἀμέσως ἀλλ ἀληθινὰ πιστέψη στὸν Ἀλλάχ.

Τὸ σπουδαιότερο δημως κειμήλιο τοῦ τζαμιοῦ εἶνε μία κολώνα ποὺ ἔχει στὴ μέση της μιὰ γούβα σᾶν νὰ τὴν χτύπησαν μὲ καμμὰ χρονιά.

Διηγοῦνται γι' αὐτὴν πὼς ὁ Χαλίφης Ὅμαρ σκεπτικὸς περιδιάβαζε μία ἡμέρα στὴν αὐλὴ τῆς Κάαβας στὴ Μέκκα καὶ θυμούνταν τὸν πιστό του Ἀμρ ποὺ πολεμοῦσε τότε μακριά του, διαν ἔξαρφα εἰδε δπιασία.

Τοῦ παρουσιάστηκε δηλαδὴ ἡ σκιὰ τοῦ Ἀμρ ποὺ ἐπιστατοῦσε τὸ χτίσιμο τοῦ νέου τζαμιοῦ στὴν καινούργια τοῦ Ἱσλάμ πόλι, στὸ Φοστάτ. Εἰδε τότε ὁ Χαλίφης

πώς μία ἀπ' τις κολώνες τοῦ τζαμιοῦ κακοφτιαγμένη καὶ κακοστημένη δὲ βαστοῦσε καλὰ τὴν καμάρα τῆς στέγης. Ἀγγιξε λοιπὸν μὲ τὸ δάκτυλό του μία κολώνα τοῦ περίβολου τῆς Κάαρας καὶ τῆς πρόσταξε νὰ πετάξῃ ἀμέσως στὴν Αἴγυπτο νὰ πάῃ μόνη της νὰ τοποθετήθῃ στὴ θέση τῆς κακοφτιασμένης στὸ καινούργιο τζαμί. Ἡ κολώνα δὲν κούνησε, δὲν ὅμαρ τότε τὴν σπρώχνει καὶ τῆς ἔστατης τὴν προσταγή του. Ἡ κολώνα κάπως ἔκαμε πῶς θὰ κουνήσῃ, μὰ πάλι ἔμεινε ἀκίνητη. Τότε μὲ ύψηδο Χαλίφης τῆς δίνει μία γροθιὰ καὶ τῆς λέγει «Πήγαινε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ».

«Εἶχες ἔχειςε νὰ μαρτυρήσης τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ» μουρμούρισε, λένε, ἡ κολώνα καὶ ἀμέσως ἔκανε δύο μεγάλα ἀσπρα φτερὰ καὶ πέταξε κατὰ τὸ φοσσάτο τῶν πιστῶν ὅπου μόνη της πῆγε καὶ τοποθετήθηκε στὸ τζαμί ποὺ χτιζόταν καὶ δῆπον οἱ Μουσουλμάνοι ἀκόμα καὶ σήμερα τὴν δείχνουν μὲ θαυμασμὸν καὶ πίστην.

Σήμερα ἀπὸ τὸ ίστορικὸ τζαμί δὲν ἀπομένει πιὰ παρὰ τὸ παληοκούφαρό του. Μελαγχολικὸ στὴ μονοξιά του ἔχει γιὰ μόνη συντροφιὰ μερικὰ χελιδόνια ποὺ φωλιάζουν στὶς τρύπες τῶν τοίχων του καὶ μερικὲς γουστέρες ποὺ παιζούν στὸν ἥλιο τρέχοντας στὰ κομματιασμένα μάρμαρά τουν ἀπάνω.

Κάπου νάπτου μερικοὶ περιεργοί, ποὺ ἀγαποῦν τὰ περασμένα, πηγαίνουν καὶ τὸ ἐπισκέπτονται καὶ τριγυρίζουν κάτω ἀπὸ τὶς σιωπηλές καμάρες του, μὲ μόνη συντροφιὰ τὴν βαρειὰ μελαγχολία ποὺ ἀναδίνουν τὰ πολὺ παληὴ πράγματα δταν ζοῦν ἀκόμη μεταξύ μας χαμένα στὴ γενικὴ ἀδιαφορία.

•*

Γύρω στὸ τζαμί τοῦ Ἀμρ ἄρχισε ἀμέσως νὰ μεγαλώνῃ τὸ Φοστάτ, ἡ καινούργια πρωτεύουσα.

Γρήγορα προόδευε καὶ πλούτηνε μὲ τὴ συνετὴ διοίκησι τοῦ Ἀμρ, ποὺ ἔμενε τοποτηρητὴς στὴν Αἴγυπτο καὶ δὲποῖος μὲ στοργὴ φρόντιζε γιὰ τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἔργου του.

«Αμα ὕστερα ἀπὸ μερικὰ χρόνια ἔφυγε αὐτός, γιὰ δύο αἰῶνες μὲ τοὺς Ὁμαγιάδες τῆς Δαμασκοῦ καὶ τοὺς Ἀβασσίδες τοῦ Βαγδατιοῦ ἡ Αἴγυπτος, ἀπλῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ κράτους τοῦ Χαλίφη, διοικούνταν ἀπὸ στρατηγὸ τοποτηρητὴ καὶ ὀλίγο προόδευε. Ἐντούτοις τὸ Φοστάτ εἶχε γείνει πιὰ σημαντικὸ καὶ μεγάλο κέντρον.

Μὲ τοὺς Τουλουνίδας καὶ Ἐκχειτίδας οἱ δόποιοι, ἀν καὶ ἀναγνώριζαν τὴν ἥγεμονία τοῦ Χαλίφη τῶν πιστῶν, ἐν τούτοις εἶχαν κάποια σχετικὴ ἀνεξαρτησία, εἶδε δ τόπος ἡμέρες πιὸ εὐτυχισμένες γιατὶ κατάφεραν ἀντοὶ ὅστε ἡ Αἴγυπτος νὰ μὴ δουλεύῃ μονάχα, ὅπως ἀλλοτε, γιὰ τὸ πλοῦτο τῆς Δαμασκοῦ ἡ τοῦ Βαγδατιοῦ, ἀλλὰ νὰ φροντίζῃ καὶ γιὰ τὴ δική της πρόσδοτο καὶ εὐτυχία.

Οἱ Τουλουνίδαι μάλιστα μεγάλωσαν τὴν πόλιν πρὸς βορρᾶν καὶ ἔχτισαν καὶ τζαμὶ καὶ παλάτι καὶ ἵπποδρόμιο σᾶν νὰ ἔχωριζαν τὴν δική τους πρωτεύουσα ἀπὸ τὴν παληὴν. Καὶ ἀληθινά, οἱ χρονογράφοι διηγοῦνται, πῶς ἡ πρωτεύουσα τῶν Τουλουνίδων, τὸ Ἐλ-Κάτχια, ἔλαμπε μὲ μεγαλεῖο καὶ πλοῦτος φοβερό. Τὸ τζαμὶ τοῦ Ἰμπν-Τουλούν, ποὺ σώζεται ὡς σήμερα εἶνε ἀπὸ τὰ μεγαλοπρεπέστερα τοῦ Ἰσλāμ καὶ ἡ ἐποχὴ ἔκεινη φαίνεται πῶς ἡταν λαμπρὴ καὶ εὐτυχισμένη γιὰ τὴν Αἴγυπτο.

Ἐτοι πήγαιναν τὰ πράγματα ὡς τὰ 972, ὅτε νέος στρατός, Μουσουλμανικὸς καὶ αὐτός, ἀλλὰ σχισματικός, ἀκούστηκε στὰ δυτικὰ σύνορα τοῦ τόπου.

«Ο Μοῖζ-Ἐμπν-Ἐλ-Μανσούρ, Χαλίφης Φατιμήτης τοῦ Καΐρουνάν καὶ τῆς Τύνιδος, μὲ τὸ βεζύρη τοῦ Γκόχαρ, ἥρχουνταν νὰ κατακτήσουν τὴν Αἴγυπτο ἐπικεφαλῆς μεγάλου στρατοῦ, δὲποῖος σὲ λίγες φονικὲς μάχες ἔγινε κύριος δόλου τοῦ τόπου.

Οἱ πιστοὶ τοῦ Χαλίφη τοῦ Βαγδατιοῦ δρθόδοξοι Μουσουλμάνοι ἔφυγαν καὶ ἐγκατέλειψαν τότε τὴν Αἴγυπτο καὶ δὲν εἶναι κατακτητὴς ἔχτισε ἀκόμη βορειότερά ἀπὸ

τὸ "Ελ. Κάτχια τὴν πρωτεύουσα τῶν Τουλουνίδων, καινούργια πρωτεύουσα, τὸ Μάσρ.-"Ελ.-Καζίρα, τὸ σημερινὸν Κάϊρο, καὶ φυσικὰ καινούργιο τζαμὶ καὶ ἵεροδι-
δισκαλεῖο, τὸ περίφημο μουσουλμανικὸν πανεπιστήμον τοῦ "Ελ.-"Αζχαρ.

Μὲ τὴν Ἰδρυσι τῆς νέας πρωτεύουσας ἀρχὶς εὐτέφητη καὶ ἡ σημασία τοῦ Φοστᾶτ δόπου περιορίστηκαν μόνον οἱ ἐμπορικὲς συναλλαγές, τὰ μαγαζεῖα καὶ οἱ ἄγορες, ἐνῶ τὰ παλάτια, ἡ διοίκησι, τὰ τζαμιὰ καὶ τὰ σπίτια τῶν ἀμφιάδων, ὅλα εἶχαν μαζευθεῖ στὴν Μάσρ.-"Ελ. Καζίρα.

Μὲ ὅλα αὐτά, τὸ Φοστᾶτ ἥταν πάντοτε ἀξιόλογη πόλις πλούσια καὶ πολυκα-
τοικημένη, ὥραιες δὲ περιγραφές τῆς μᾶς ἀφησαν διάφοροι μουσουλμάνοι χρονο-
γράφοι περιηγηταὶ τῆς ἐποχῆς ἑκείνης.

Τὸ Φοστᾶτ στὴν ἀρχὴ τοῦ ἔνδεκάτου αἰώνα, δῆλος τὸ εἶδε ὁ Πέρσης περιη-
γητῆς Νασσίρης Χοσράου ἥταν μεγάλη καὶ ὥραια ἐμπορικὴ πόλις. Τὰ σπήτια ὅλα
ἥταν πανύψηλα, ἀπὸ ἔφταντὸς δεκατέσσερα πατώματα καὶ οἱ νοικωνού-
σαν στὶς ταράτσες τῶν σπητῶν τους ἐπάνω ὥραια περιβόλια ποὺ ἔκαναν μοναδικὴ
ἐντύπωση στὸν περιηγητὴν ποὺ ἔβλεπε ἀπὸ μακριά, ἀπ' τὴν ἔρημο, τὴν πρασινάδα
αὐτὴν νὰ σκεπάζῃ τὸ Φοστᾶτ.

Οἱ δρόμοι ἥταν στενοί καὶ τὰ ὑψηλὰ αὐτὰ σπήτια ἔκαναν παντοῦ σκιὰ καὶ
δροσιὰ εὐχάριστη στὴν πύλη μέσα, ὅλες τὶς ὡρες τῆς ἡμέρας ἀκόμα καὶ τὸ μεσημέρι.

Τζαμὶ ὑπῆρχαν τότε στὸ Φοστᾶτ ἑπτά, ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερο ἥταν πάντα
τὸ Τζαμὶ τοῦ "Αμροῦ δόπου συν-δρίαξε καὶ τὸ δικαστήριο. Γύρῳ στὸ τζαμὶ αὐτὸ-
ἥταν τὰ σούκ, δηλαδὴ τὰ παζάρια τῶν διαφόρων ἐσναφιῶν. Τὰ ἐμπορεύματα ποὺ
εὑρισκει κανεὶς ἔκει ἥταν ἀπειράνα καὶ οἱ τεχνῆτες, φτιάχναν μὲν ἀξιωσύνην ἔκτακτα
πρόγραμματα ὅλων τῶν εἰδῶν χρήσιμα καὶ πολυτελῆ. "Υφάσματα μεταξωτὰ ὑφασμένα
μὲν ἀσήμι καὶ χρυσάφι, γναλιὰ ὅλων τῶν σχημάτων, μπρούντζοι, τσανάνια, φιλδε-
σένια ἀντικείμενα ὅλων τῶν εἰδῶν, πολύτιμα ἀρωματικὰ ἔνδια ψιλοδούλεμένα γὰ-
κασσέλες κοντιὰ ἢ ἐπιπλα, ἀποθῆκες ἀπέραντες σιτάρι καὶ τρόφιμα καὶ γενικὰ
ὅλων τῶν εἰδῶν τὰ ἐμπορεύματα ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου τὰ εὔρισκες στὸ
Φοστᾶτ ποὺ εἶχε καταντήσει νὰ εἴνε μιὰ ἀπ' τὶς πιὸ σημαντικὲς ἀγορὲς τοῦ Μου-
σουλμανικοῦ κόσμου τότες.

"Η ἐμπορικὴ ἀσφάλεια καὶ ἡ τιμιότης ὅλων τῶν ἐμπόρων ἥταν παραδειγμα-
τικές. "Η κίνησις τῆς ἀγορᾶς τὴν ὡρα τῆς δυνειάς σιστίζε τοὺς ξένους ποὺ δὲν
εἶχαν μεταδεῖ πουθενά ἄλλον τέτοιο σημαντικὸν κέντρο συναλλαγῆς.

Στὴν ἐμπορικὴν αὐτὴν εὐτυχία βοηθοῦσε πολὺ καὶ ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ δικαιο-
σύνη ποὺ βασίλευε παντοῦ στὸ κράτος τῶν Φατιμῆτῶν τότε. Ὁ κόσμος μπροστοῦσε
μὲν ἡσυχία νὰ ἐμπορεύεται καὶ νὰ μαζουλεύῃ χωρὶς νὰ φοβᾶται καμιαὶ δήμευση
ἀπὸ τὸ Σουλτάνο ἢ ἀπὸ τοὺς βεζίριδές του, πρᾶγμα πολυσυνηθισμένο τότε στ' ἄλλα
μουσουλμανικὰ κράτη.

Τέτοιο ἔμεινε τὸ Φοστᾶτ ὃς στὸ τέλος τῆς δυναστείας τῶν Φατιμῆτῶν τῆς Αἰ-
γύπτου ὅταν ἔσοπασε στὴν ἀνατολὴ ἡ φουρτούνα τῶν σταυροφοριῶν.

"Η ἐγκατάστασις τῶν χριστιανῶν στὴν Παλαιστίνη καὶ ἡ Ἰδρυσις τοῦ Βασι-
λείου τῆς Ιερουσαλήμ συνέπεσε μὲ τὸ μεγάλο ἀνταγωνισμὸν καὶ τοὺς πολέμους ποὺ
τὰ τελευταῖα χρόνια τῶν Φατιμῆτῶν αἰματοκύλισαν δύο μεγάλες μερίδες τοῦ
μουσουλμανικοῦ κόσμου.

Τὴν ἔξουσία τοῦ ἔπεισμένου καὶ ἀνήλικου τελευταίου Φατιμῆτη Χαλίφη τοῦ
Καΐρου, "Ελ.-Χαντίντ, ἔξασκονσε δὸς δραστήριος καὶ πατρόνηρος βεζύρης Σχάβερ-μπέν-
Μοντέρ-Ἐντ-Ντίν. Ἐναντίον του καὶ τῶν σχισματικῶν Φατιμῆτῶν εἶχε σηκωθεῖ στὸ
πόδι δὲ Βεζύρης τοῦ "Αταβέκου τῆς Μοσούλ Νούρο"-Εδ.-Δίν, δὲ φανατικὸς "Ασσάδ
"Ἐντ-Ντίν Σιρκούχ. Αἰματηροὶ πόλεμοι εἶχαν φέρει σὲ τέτοια ἀπόγνωσι τοὺς Φατι-
μῆτας καὶ τὸν Σχάβερο ὥστε στὴν ἀπελτισία τους δὲν δίστασαν νὰ συνεννοηθοῦν
μὲ τὸν σταυροφόρο Βασιλέα τῆς Ιερουσαλήμ Ἀμαλρίχο γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὸ
γιαταγάνι τοῦ Σιρκούχ.

¹ Αποτέλεσμα τῶν συνεννοήσεων αὐτῶν ὅτι εἴλε ἐγκατασταθεῖ στὸ Κάϊρο μικρὴ φρουρὰ φράγκων καὶ ὅτι οἱ Φατιμῆται εἶχαν δεχθεῖ τὴν ὑποχρέωσι νὰ πληρώνουν στοὺς χριστιανοὺς τῆς Παλαιστίνης γιὰ ἑτήσιο φόρο ἔκατὸ χλιδᾶς δηνάρια, γιὰ τὰ ἔξοδα δῆθεν τῆς στρατιωτικῆς προστασίας ἀπὸ τὸν κίνδυνον αὐτοῦ τοῦ ²Αταβέκου.

¹ Αλήθεια ποὺ ὁ ἔξεντελιστικὸς γιὰ τοὺς μουσουλμάνους φόρος αὐτὸς ποτὲ δὲν πληρώθηκε τακτικά, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἐμπόδιζε νὰ εἴνε πραγματικὴ ἡ ἐπιφροὴ τῶν φράγκων στὴν Αἴγυπτο.

Αὐτὴν τὴν ἀναγκαστικὴ ἀνάμειξι τῶν χριστιανῶν στὰ ἐσωτερικά τους δύσκολα τὴν ὑπόφερναν οἱ μουσουλμάνοι Φατιμῆται, καὶ ἔτσι σιγὰ σιγὰ ἀρχῖζε νὰ σχηματίζεται δυνατὸ ἀντιχριστιανικὸ οεῦμα. Οἱ δημιουργοὶ τῆς ἀντιχριστιανικῆς ἀντιδράσεως μέσα στὸν ἔνδονσιασμό τους εὔκολα ἔχενουσαν τὶς παλιῆς ἔριδες, τὸν κίνδυνο τοῦ Νούρο³-Ἐδ-Δίν καὶ τὸ φοβερὸ Βεζύρη του.

Τὸ ἀντιχριστιανικὸ κόμμα ἀρχισε σιγὰ σιγὰ νὰ γρεύῃ συνεννόησι μὲ τὸν Σιροκούχ καὶ κρυφὰ καταφέρε νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σκοπό του. ⁴ Οὐδίος δὲν τοῦ Σχάβερ, Σούγκα⁵-Ἀλ-Καμῆλ, ἔτειλε πρεσβεία στὸν ⁶Αταβέκο μὲ τὸν δποῖον κλείσθηκε δριστικὴ ουμφωνία γιὰ τὴν Αἴγυπτο μὲ σκοπὸ τὸ διώξιμο τῶν χριστιανῶν.

⁷ Εν τῷ μεταξὺ ἡ ἀντιδρασι τοῦ κόμματος αὐτοῦ καὶ ἡ ὑπερήφανη στάσι τῶν ἀντιρρούσων τοῦ φράγκου Βασιλειὰ τῆς Ιερουσαλήμ στὸ Κάϊρο, πρὸ πάντων δημοσιεύσαντα ποὺ ἐφάρμοζαν αὐτοὶ γιὰ τὴν ἐπισποᾶξι τοῦ περιφρημού φόρου ἀρχιζαν νὰ δημιουργοῦν σοβαρὴ ἀγανάκτησι ἐναντίον τῶν χριστιανῶν.

Αἰσθανούσανταν οἱ φράγκοι ὅτι τοὺς ἔλειπε πλέον ἡ ἀσφάλεια ἀνάμεσα στὸν Μουσουλμάνους καὶ ἀρχιζαν νὰ φρέγουν ἀπὸ τὸ Κάϊρο καὶ νὰ ἐνεργοῦν στὰ Ιεροσόλυμα γιὰ νὰ καταφέρουν τὸν Βασιλέα Ἀμαλούχο νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ ἀναστηλώσῃ τὸ γούριδο τῶν χριστιανῶν ἐξασφαλίζοντας συγχρόνως τὰ συμφέροντα ὅλων τους.

Αὐτὸς στὴν ἀρχὴ δὲν ἤθελε γιατὶ φοβώταν πολὺ σωστὰ ὅτι μία τέτοια ἐκστρατεία θὰ ἔνωνε γιὰ πάντα τοὺς Φατιμῆτες μὲ τὸν Νούρο³-Ἐδ-Δίν ἐναντίον του, ἀλλὰ στὸ τέλος παρασύρθηκε καὶ αὐτὸς καὶ τὸ ἀποφάσισε.

⁸ Επῆρε λοιπὸν δὲν Αμαλούχος γιὰ ἀφορμὴ ὅτι ἔμαθε πώς δὲν Σχάβερ ἥρχουνται σὲ συνεννόησι μὲ τὸν ⁹Αταβέκο γιὰ νὰ διαιλύσῃ τὶς συμφωνίες μὲ τοὺς φράγκους καὶ ἐλπίζοντας καὶ στὴ βοήθεια ποὺ ἐνόμιζε ποὺ εἴλε ἐξασφαλίσει ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα Μανούὴλ τὸν Κομνηνὸν ἔκεινησε τὸν ¹⁰Οκτώβριο τοῦ 1168 ἀπὸ τὴν Γάζα γιὰ τὴν νέαν του ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Αἴγυπτου.

Τὴν ἐκστρατεία αὐτὴν μὲ τὶς λεπτομέρειές της περιγράφουν οἱ ἀραβεῖς χρονογράφοι, ¹¹Ιμπν¹²-Ἀμποῦ-Ταΐ καὶ ¹³Ἀμποῦ-Σχάμα, καὶ δὲν φράγκος Γουλέλμος τῆς Τύρου.

Ο στρατὸς τῶν φράγκων, ἀφ' οὗ κριθείσε τὶς διάφορες Αἴγυπτιακὲς πόλεις ποὺ συναντοῦσε στὸ δρόμο του, ἐφιμασε τὸ Νοέμβριο τοῦ 1168 στὸ Φοστάτη καὶ στὸ Κάϊρο.

Τότε δὲν Σχάβερ ποὺ φοβώταν ὅτι θὰ τοῦ εἴνε δύσκολο νὰ ὑπερισπισῇ καὶ τὶς δύο πόλεις μαζὶ ἀποφάσισε μιὰ ἡμέρα, πρὸν συγκεντρωθῆ ὅλος δὲν στρατὸς τῶν φράγκων γιὰ τὴν πολιορκία, νὰ καταστρέψῃ τὸ Φοστάτη συνθέμελα ὥστε τὰ ἐρείπια του νὰ μπορέσουν νὰ χρησιμεύσουν γιὰ προπύργιο στὴν ἀμυνα ποὺ σχεδίαζε γιὰ τὴν καθαυτὸ πρωτεύοντα τους τὸ Μάρο¹⁴-Ἐλ-Καχίρα.

Διηγοῦνται λοιπὸν οἱ χρονογράφοι τῆς ἐποχῆς ὅτι ἀποφάσισε καὶ διάταξε νὰ κάψουν τὸ Φοστάτη σύζυγο. Τὸ διάσκεδρα τῶν φατιμῆτῶν ποὺ εἶχαν νὰ ἐκτελέσουν τὴν διαταγὴν αὐτὴν δὲν χάσαν φυσικὰ τὴν περίστασι νὰ τὸ λειτατήσουν πι' ὅλας.

Εἴκοσι χιλιάδες ἄγγεῖα νάρθης καὶ δέκα χιλιάδες διδιὰ ρετσινομένα φίχτη-καν στὴν πόλι μέσα, ἡ δούλια κόρωσε καὶ παρουσίαζε φρικτὸ θέαμα. Σύννεφα καπνὸς καὶ ἀτέλειωτες φλόγες σκέπασαν τὸν δρίζοντα καὶ δὲν πανικός τῶν κατοίκων ἦταν ἀπεριγραπτος. ¹⁵Ολοὶ ἐφευγαν γιὰ τὸ Κάϊρο σὲ φρικτὴ ἀπελπισία, καὶ λέψε πώς πληρώθηκαν τριάντα δηνάρια γιὰ μιὰ καμίλα καὶ δέκα δηνάρια γιὰ ἔνα ἄλογο γιὰ

νὰ περάσῃ κανεὶς τὸ μικρὸ διάστημα ποὺ χώριζε τὸ Φοστάτ ἀπ' τὴν πρωτεύουσα.

Οἱ κάτοικοι, ὅπως λένε οἱ χρονογράφοι, τρέχαν σᾶν τρελλοὶ «θαρρεῖς πὼς βγαίναν ἀπ' τὰ μνήματά τους νὰ προφθάσουν τὴν δεύτερη παρούσια». Ἡ μάνα γύρευε τὸ παιδί της καὶ ὁ ἀδελφός τὸν ἀδελφό. Πολλοὶ ἔχασαν ὅτι εἶχαν καὶ δὲν εἶχαν καὶ ἀπὸ τὴν καταστροφὴν αὐτὴν κατάνησαν ἀληθινοὶ ζητιάνοι.

«Οἱ Ἰμπρ-Αμποῦ Τάξι λέγει ὅτι ἡ τρομερὴ αὐτὴ πυρκαϊά βάσταξε πενήντα τέσσαρες ήμέρες καὶ δὲν ἐκόπασε παρὰ στὶς 7 Δεκεμβρίου.

Τὸ σεβαστὸ παλαιὸ τζαμὶ τοῦ "Αμρ ἀφανίστηκε σχεδὸν δλόκληρο μέσα στὶς φλόγες καὶ ὁ Ἀμιρᾶς Μουνταμάν-Ἐλ-Κελαφαάχ, ὅπως λένε οἱ χρονογράφοι, χάρισανταν γιὰ τὴν καταστροφὴν αὐτὴν ποὺ γλύτωσε τὸ τζαμὶ ἀπ' τὸ πάτημα τῶν Χριστιανῶν.

Ἄπὸ τότε ἡ σιωπὴ τοῦ μανάτου σκέπασε τὸν τόπο ὅπου τόσα χρόνια ἔζησε τὸ Φοστάτ. Τὸ παχὺ στρῶμα ἀπὸ καμμένα ἐρείπια ποὺ σχημάτιζε ἀληθινὰ βουνάλικα κουκούλωθηκε σιγὰ σιγὰ ἀπὸ χρώματα καὶ πέτρες καὶ δὲν πέρασαν πολλὰ χρόνια καὶ τὸ Φοστάτ μόνο ὡς ὄνομα ξούσε μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ὡς ποὺ ξεχάστηκε καὶ ἀπὸ αὐτοὺς κι' ἀπὸ τὴν ίστορία.

•*•

Δὲν εἶνε πολλὰ χρόνια, ἵνως τριάντα τὸ πολὺ σαράντα, ποὺ τὰ ψηλώματα ποὺ καμπουρώνουν τὴν ἔδημο κοντὰ στὸ Κάιρο, στὴν ἀκρη τοῦ νεκροταφείου τοῦ Ἰμάμ Σάφαϊ, ὅπι μακρού ἀπὸ τὸν Ἀγιο Γεώργη τῶν ὁρθοδόξων, ἦταν γνωστὰ ἀπὸ ὅλους τοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς κηπουροὺς γιὰ τὸ καλὸ λίπασμα ποὺ εὗρισκε κανεὶς ἔκει.

Πάντοτε κάρρα ἀρκετὰ γέμιζαν ἔκει ἀπὸ αὐτὴν τὴν σέμπαχη καὶ πήγαιναν καὶ τὴν μεταπολοῦσαν στὰ περιβόλια καὶ στὰ κτίματα.

Ἐκεῖνοι ὅμως ποὺ ἔσκαφταν τὴν γῆ αὐτὴ καὶ τὴν μάζευαν ἥξενυραν πὼς πάντα εύρίσκουνταν στὰ βάθη της ἐρείπια τοίχων καλοχιτισμένων, ὀλλὰ ἰδίως ἀπειρα κομμάτια παληὴ σμαλτωμένα πήλινα ἀγγεῖα μὲ ώραῖα ἀραβικὰ σχέδια ζωηρὰ χρωματισμένα.

Τὰ παληὰ αὐτὰ ἀπομεινάρια ἀγοράζουνταν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοφίλους γιὰ μερικὸ γροσάκια χωρὶς ἴδιαιτέρως νὰ κεντηθῇ τὸ ἐνδιαιφέρον τοῦ κόσμου γιὰ νὰ μαθευθῇ τὶ ἔκρυψε αὐτὴ ἡ γῆ καὶ τὶ ίστορικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ σημασία εἶχαν αὐτὰ τὰ παραχωμένα σπασίδια ποὺ τόσο ἀρθρωνα εύρισκουνταν ἔκει.

Ἄπὸ τοὺς πρώτους διατάξεις Φουκὲ στὰ 1890 περίπου ἔκίνησε τὸ ξήτημα αὐτὸ καὶ κεντρίστηκε ἡ φιλοτιμία τῶν ἀρχαίων οἵ δοποῖς ἀποφάσισαν νὰ προστατεύσουν τὸν ἀρχαῖο αὐτὸν τόπο τὸν δοποῖον ἀναγνώρισαν ὅτι σκεπάζει τὴν καταστραμμένη παληὴ πόλι, τοῦ Φοστάτ.

Ἐγενινήθηκε λοιπὸν ἀμέσως μεγάλη συγκίνησις στοὺς κύκλους τῶν ιστορικῶν καὶ τῶν ἀρχαιοφίλων ἀμά μαθεύθηκε ἡ ἀπόφασι τῆς Κυβερνήσεως νὰ προφυλαχθῇ σοβαρὰ ὁ τόπος αὐτὸς ἀπὸ τοὺς βανδαλισμοὺς τοῦ κόσμου καὶ νὰ συστηματοποιηθῇ ἡ ἀνασκαφή του.

Πολλὰ στάδια πέρασε τὸ ξήτημα ἔως ποὺ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ σημεῖο εἰς τὸ δοποῖον διὰ τὸ ἔφεραν οἱ σημειωνὲς ἀνασκαφὲς ποὺ διευθύνει ὁ διακεκριμένος διευθυντὴς τοῦ Ἀραβικοῦ Μουσείου τοῦ Καΐρου Ἀλί Μπέη Βαχγκάτ.

Σιγὰ σιγὰ πιὰ ἀναζεῖ τὸ ἀρχαῖο Φοστάτ μὲ τοὺς δρόμους του, τὰ ἐρείπια τῶν σπιτιῶν του, τὰ δημόσια λουτρά του, τοὺς φούρνους του, τὰ ὑδραγωγεῖά του, καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴν γῆ ποὺ ἀνασκάφτεται σᾶν φάντασμα παληῶν χρόνων μὲ τὰ σημάδια τῆς πυρκαϊᾶς ποὺ τὸ κατέστρεψε καὶ τὴν ἀταξία τῆς λεηλασίας ποὺ τὸ ἀποτελείσωσε.

Καὶ ἡ μὲν ίστορία τῆς τοπογραφίας τοῦ Φοστάτ εἶνε βέβαια πολὺ ἐνδιαιφέ-

ρουσα, τὸ σπουδαιότερο ὅμως ἀποτέλεσμα τῶν ἀνασκαφῶν εἶνε ἡ συμβολή τους στὴν ἰστορία τῆς Μουσουλμανικῆς κεραμουργίας.

‘Ἄπ’ ὅτι εὑρίσκεται στὸ Φοστάτ μπορεῖ κανεὶς νὰ σχηματίσῃ διλόκληρη σειρὰ δείγματα ἀπὸ ὅλες τὶς ‘παραγωγὲς τῆς Μουσουλμανικῆς κεραμοποιίας, ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ ἔννατου αἰῶνα ἥως τὸν δεκάτον ὅγδοον καὶ δέκατον ἔννατον.

Ἐκεῖ, ἀλλὰ δυστυχῶς ἥως τώρα πάντα σὲ κομμάτια κοντὰ σὲ λείφανα ἀπὸ ἀγγεῖα μεσοποταμιακὰ τῆς Ράκκας ἢ ἐντόπια παλαιογυπτιακὰ τοῦ ἔννατου καὶ δεκάτου αἰῶνος, εὑρίσκονται συντρίμματα ἀπὸ παληὴ μογρεβίνικα τῆς Τύνιδος, ἀλλοῦ Περσικὰ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Σάχου Ἀμπᾶς κοίτονται ἀνακατωμένα μὲ ‘Ισπανο-Ἀραβικὰ τοῦ δεκάτου αἰῶνος γειτονεύοντα μὲ τὰ λεγόμενα φοδίτικα ἢ δαμασκηνὰ τοῦ δεκάτου ἔκτου ἢ δεκάτου ἑβδόμου ἀνακατωμένα μὲ ἄλλα ἀπὸ Κινέζικη πορσελάνη ἢ σελαντὸν ἢ κομμάτια ἵνδοπερσικὰ τῆς πιαρακμῆς.

Εἶνε θέαμα ἀξιοπερίεργο τὸ κοσκίνισμα τῆς γῆς ποὺ βγάζουν οἱ ἀνασκαφὲς ἀμα ἀνάκατα στὸ κόσκινο μέσα κατασταλάζουν δέκα ἥως δεκαπέντε κομμάτια ποὺ λαμπτοκοποῦν στὸν ἥλιο μὲ τὰ ζωηρὰ γυαλιστερά τους χρώματα, τὸ καστανό, τὸ μαβύ, τὸ μαῦρο, τὸ κόκκινο ντοματί, τὸ πράσινο, τὸ κίτρινο καὶ τὸ μεταλλικὸ μπρούντζινο, σᾶν κομμάτια πολύτιμα πετρίδια καλλιτεχνικὰ στολισμένα.

Τὰ συντρίμματα τοῦ Φοστάτ εἶνε περισπούδαστο βιβλίο γιὰ τὴν μελέτη τῆς Μουσουλμανικῆς κεραμοποιίας γιὰ ἔννέα σχεδὸν αἰῶνες. Τὸ δυστύχημα μόνον εἶνε ὅτι ἡ ἀταξία στὴν δροία τὰ εὑρίσκοντα οἱ ἀνασκαφὲς δὲν ἐπιτρέπει ταχτικὴ ταξιθέτησι ὥστε νὰ μπορῇ κανεὶς λογαριάζοντας τὸ βάθμος εἰς τὸ δρόπο εὑρίσκεται τὸ κάθε κομμάτι νὰ τὰ χρονολογήσῃ κι’ ὅλας, ἐκεῖνα δηλαδὴ ποὺ εὑρίσκονται βαθύτερα γιὰ ἀρχαιότερα, καὶ νεώτερα ἐκεῖνα ποὺ εὑρίσκονται ἀπὸ ἀπάνω τους ὅσο περισσότερο πλησιάζουμε στὴν ἐπιφάνεια.

‘Αμα καταστράφηκε τὸ Φοστάτ καὶ ἀφ’ οὗ ἐτάφηκε στὰ ἐρείπια τοῦ ὅτι περίσσεψε ἀπὸ τὴν λεηλασία, ὅλες οἱ γενεές ποὺ κατοίησαν τὸ Καΐρο ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ἥως σήμερα μεταχειρίστηκαν τὴν λησμονημένη τοποθεσία τοῦ Φοστάτ γιὰ σκουπιδαριό καὶ ὅλα τὰ ἀχρηστά πράγματα τῆς μεγάλης πόλεως πήγαιναν καὶ τὰ πετοῦσαν ἐκεῖ. Καὶ τὰ σπασμένα λοιπὸν τσανάκια τους ἐκεῖ καταντοῦσαν, ὅχι φυσικὰ τὸ καθένα στὴν ἐποχὴ του, ἀλλὰ μόνο ἀμα ἔσπαζε καὶ γίνουνταν ἀχρηστο, ὥστε συνέβαινε νὰ πεταχθοῦν ἐκεῖ ἀνακατωμένα νεώτερα μαζὶ μὲ παλιότερα, ποὺ ἡ σημερινὴ χρονολογικὴ ταξινόμησί τους μὲ τὸν τρόπο ποὺ εὑρίσκονται νὰ εἶνε πρᾶγμα παρὰ πολὺ δύσκολο.

‘Εξακολουθοῦν λοιπὸν ἔτσι οἱ ἀνασκαφὲς καὶ κάθε ἡμέρα ἀρκετά κομμάτια ἔρχονται στὸ φῶς ποὺ σαστίζει κανεὶς ἀπ’ τὴν ἀπειρογή ποικιλία τους καὶ τὸ ἄρθρον ὑλικὸ γιὰ μελέτη ποὺ σκεπάζει δὲν ἰστορικὸς αὐτὸς τόπος.

‘Η θαυμασία συλλογὴ τοῦ Ἀραβικοῦ Μουσείου τοῦ Καΐρου εἶνε ἀτελείωτη πιγή σπουδῆς γιὰ τὴν μουσουλμανικὴ κεραμοποιία. Δυστυχῶς ἀνὰκαὶ σὲ παληότεροις χρόνοις εὑρέθηκαν φαίνεται στὸ Φοστάτ μερικὰ ἀκέραια ἀγγεῖα, οἷς σημειώνεται ἀνασκαφὲς κανένα γνωστὸ γερὸ κομμάτι δὲν ἔφεραν στὸ φῶς. Καὶ τὰ δύο γερὰ ποὺ ἔχει στὶς βιτρίνες του τὸ Ἀραβικὸ Μουσεῖο παληῆς Αἴγυπτιακῆς τέχνης, πιθανὸν μὲν νὰ εὑρέθηκαν ἀλλοτε στὸ Φοστάτ, δὲν εἶνε ὅμως προϊόντα τῶν ἐπισήμων ἀνασκαφῶν, ἀλλὰ εὑρέθηκαν καὶ ἀγοράσθηκαν ἀπὸ τὸ Μουσεῖο σὲ ἀρχαιοπλάνιας.

‘Ἀπὸ τὰ πιὸ περίεργα κομμάτια ποὺ λέφεραν στὸ φῶς οἱ ἀνασκαφὲς εἶνε διάφορα συντρίμματα, τὰ δροῖα εἶνε φαίνεται κομμάτια ἀπὸ ἀγγεῖα τόσο πολὺ ἐπιτυχημένα, ὥστε οἱ τεχνίτες ποὺ τὰ κατασκεύασαν νὰ τὰ ἔπογράψουν κι’ ὅλας μὲ τὸ ὄνομά τους ἢ μὲ κάποια φράσι γιὰ τὴ διάδοσι τῆς τέχνης τους.

‘Ἐτσι σὲ διάφορα κομμάτια διαβάζονται ἐπιγραφὲς ὡς :

«Ο Καΐρινὸς τὸ ἔφτιαξε...» ἢ «φτιαγμένο ἀπὸ τὸ μάστορα...» ἢ «καμωμένο

ἀπὸ τὸν Σύριο...» ἢ «καμωμένο ἀπὸ τὸ γυὸ τοῦ Σύριου» ἢ καὶ μόνο δόνόματα, ὡς λόγου χάριν «Γκαϊμπι», ἢ «Γκαζάλ», ἢ «Ταμπρίζ», ἢ «ἄλ Σηουάζι» καὶ ἄλλα.

Όλες οἱ ἐπιγραφὲς αὐτοῦ τοῦ εἰδούς εἶνε ζωγραφισμένες στὴν ἔξωτερη μεριὰ τοῦ ἄγγείου σᾶν τὲς μάρκες ποὺ ζωγραφίζουν τὰ σημειώνα ἐργοστάσια κεραμοποιίας γιὰ τὰ προϊόντα τοὺς.

Ἄλλῃ σειρὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα εἶνε τὰ συντρίμματα τῶν ἄγγείων τῆς ἐποχῆς τῶν Σουλτάνων Μαμελούκων (1250-1256) ποὺ ἔχουν ζωγραφισμένα οἰκόσημα Ἀμράδων μὲ πολλὴ τέχνη καὶ ὁραῖα χρώματα, τὸ λεοντάριον ἢ τὸν ἀετὸ φυσικὸν ἢ δικέφαλο, τὸ κυρτὸ σπαθί, τὸ ὑψηλὸ δισκοπότηρο καὶ ἄλλα.

Εἶνε ἀκόμη καὶ ἡ σειρὰ τῶν κομματιῶν ποὺ περιστάζουν τμῆματα ἐπιγραφῶν ἀπ’ τὶς δροῖες φαίνεται ὅτι ἀνήκαν σὲ μεγιστάνες ὅπως π.χ. «Δόξα στὸν ἀφέντη μας.....» ἢ «καμωμένο κατὰ προσταγὴ τοῦ ἐνδοξωτάτου.....» καὶ λοιπά.

Εἶνε ἀπειρονή ποικιλία τῶν εὐρημάτων τοῦ Φοστάτ, ἵδιως δὲ κάμνει ἐντύπωσι ἀμα σκεφθεῖ κανεὶς ὅτι ἥδη τὸ ὑλικὸ αὐτὸ εἶνε ἀφθονώτατο καὶ πλουσιώτατο καὶ ἐν τούτοις οὔτε τὸ τέταρτο τῆς πόλεως τοῦ Φοστάτ δὲν ἔχει ἀκόμη ἀνασκαφεῖ.

Καὶ γιὰ τὴν καθαρὸν ἴστορικὴ ἀποψι, ἀλλὰ ἵδιως γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ καὶ ἐθνολογικὴ ἴστορια τῆς μουσουλμανικῆς κεραμοποιίας οἱ ἀνασκαφὲς τοῦ Φοστάτ εἶνε κάπτι ἔξαιρετικὸ τὸν δροῖον ἢ ἀκριβῆς μελέτη ἀκόμη οὕτε ἀρχισε.

Σήμερα ἀκόμη τὸ Φοστάτ μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερο γιὰ τὸ ρόλο ποὺ ἔπαιξε στὴν ἴστορία τῶν Μουσουλμάνων τῆς Αἴγυπτου καὶ γιὰ τὸν τραγικό του θάνατο, παρὰ γιὰ τὰ κειμήλια τῶν ἀνασκαφῶν του.

«Ἀν δῆμος οἱ ἀνασκαφὲς αὐτές ἔξακολον θήσουν σοβαρὰ καὶ ἀποφασίσει νὰ ξοδεψῇ ἡ Κυβέρνησις καὶ νὰ συστηματοποιηθοῦν περισσότερο ἀκόμα, μπροστὶ κανεὶς νὰ ἐλπίζῃ λογαριάζοντας τὸ τὶ ἔγινε καὶ τὸ τὶ εἰνόθηκε ἔως σήμερα ἔκει, ὅτι τὸ Φοστάτ θὰ καταντήσῃ νὰ ἔχῃ γενικὰ γιὰ τὴν ἴστορία τῶν Μουσουλμάνων καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν κεραμουργία τους τὴν ἰδιαίτερη ποὺ ἔχει ἢ Πομπηΐα γιὰ τὴν Ρωμαϊκὴ καὶ ἡ Δῆλος γιὰ τὴν Ἐλληνικὴ ἀρχαιολογία.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ.

X. A. ΝΟΜΙΚΟΣ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ. (*)

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ.

Κάθε ἀνθρωπος ποὺ ἔτυχε νὰ γεννηθεῖ μὲ κάπιο ἔξαιρετικὸ ἐνθουσιασμὸ ψυχῆς, μὲ κάπιο ἐνδιαφέρο γιὰ τὴ ζωὴ καὶ μὲ ἱδιαίτερη ἴκανοτητα σκέψεως, ἄμα φθάσει σὲ ὠρισμένο σημεῖο τῆς νεότητός του μοιραίως θὰ αἰσθανθεῖ τὴν ἀνάγκη νὰ ἐνδιαφερθεῖ γιὰ τὰ ἔξω φαινόμενα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἡ νεανική του θέρμη, τὰ αἰσθήματά του καὶ οἱ ἵδεις του ζητοῦν θυελλώδη ἐκδήλωση καὶ ἔξωτερίκενση. Σιγὰ σιγὰ ἀρχίζουν νὰ χτυποῦν τὴ φαντασία του οἱ τόσες κοινωνικὲς ἀντιμέσεις, ἀντιφάσεις καὶ ἀδικίες, πληγώνοντας βαθειά τὸ ἀνθρωπιστικὸ του αἰσθημα. Μὲ ἀπορία καὶ λύτρη του βλέπει ὅτι τὰ ἔξω κοινωνικά καθεστῶτα δὲν ἀνταποκρίνονται μὲ τὶς ἵδεις ποὺ ἔχει μέσα του καὶ ἀκούει γύρω του περὶ καλωσύνης, ἀνθρωπισμοῦ, κοινωνικῆς ισότητας καὶ δικαιοσύνης. Ἡ εὐαίσθητη νεανική ψυχή του διαμαρτύρεται γιὰ τὴν ἀδικία αὐτῆς καὶ ἀρχίζει φυσικὰ νὰ σκέπτεται γιὰ τὰ αἴτια τῆς ἀνωμάλου αὐτῆς καταστάσεως. Ἄπο σκέψη σὲ σκέψη φτάνει στὸ τέλος σὲ κάπια ἔξιγγηση τοῦ προβλήματος, ποὺ τόσο τὸν βανανίζει. Ἡ ἔξιγγηση αὐτῆς δὲν μπορεῖ βέβαια νὰνε σωστή, γιατὶ δὲ βγῆκε ἀπὸ μεστωμένο κεφάλι, πλουτισμένο μὲ τὴν πεῖρα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ ἀπὸ ἄγουρο ἀκόμα νεανικὸ μυαλό, γεμάτο ἡθικολογικὲς φαντασίες καὶ ὀρθολογιστικές, ἀπόλυτες

Σ. Τ. Γ.—Οἱ σελίδες αὐτές εἶνε παραμένες ἀπὸ τὴν Εἰσαγωγὴ τοῦ «Κοινωνικοῦ μιας Προβολήματος» ποὺ ἐτοιμάζει, γιὰ τὸ 1920, σὲ λαϊκή ἐκδοση, δ φύλος καὶ συνεργάτης μιας κ. Σκληρός.